

КОНЦЕПТ КУЛЬТУРА В УКРАЇНОМОВНОМУ ГАЗЕТНОМУ ДИСКУРСІ

У статті пропонується аналіз контекстів концепту культура у сполученні з предикатами сутності, кількості, якості, відношення, місця, часу, положення, володіння, дії, пасивності. Дослідження проводиться у межах когнітивного та логічного підходів до мови, а за основу класифікації предикатів взято систему категорій, запропоновану Аристотелем. У статті розвивається ідея про неоднорідність семантичних значень предикатів у межах однієї категорії. Матеріалом дослідження є фрагменти газетного дискурсу українських періодичних видань за період з 2000 до 2008 рр.

Ключові слова: концепт, когнітивна лінгвістика, дискурс.

В статье предлагается анализ контекстов концепта культура в соединении с предикатами сущности, количества, качества, отношения, места, времени, положения, владения, действия, пассивности. Исследование проводится в рамках когнитивного и логического подходов к языку, а в основу классификации предикатов положена система категорий, предложенная Аристотелем. В статье развивается идея о неоднородности семантических значений предикатов в пределах одной категории. Материалом исследования являются фрагменты газетного дискурса украинских периодических изданий за период с 2000 по 2008 гг.

Ключевые слова: концепт, когнитивная лингвистика, дискурс.

The present paper deals with analysis of contexts where the concept культура is used. Special attention is devoted to different typical categories of predicates that are studied with the help of cognitive and logical approaches. The categorization of predicates worked out by Aristotle is used for the basis of the research. The materials under analysis are the texts of Ukrainian newspapers for the last several 2000-2008 years.

Key words: concept, cognitive linguistics, discourse.

У сучасній лінгвістиці визначилася тенденція розглядати мову на засадах когнітивного підходу як концептуальну систему. Увага вчених, які працюють у когнітивному напрямі лінгвістики (В.З. Дем'янков [24], О.С. Кубрякова [32], Дж. Лакофф [35], К.В. Рахліна [44], Н. К. Рябцева [46], Ч. Філлмор [58] та ін.), направлена на вивчення питання ментальних структур людини та концептів, за допомогою яких ці структури маніфестовані в мові конкретного етносу [38]. Як відомо, поняття *концепт* у сучасній когнітивній теорії не знаходить однопланового визначення не лише через різні підходи до класифікації концептів, а й у зв'язку з тим, що воно є багатограним, неспецифічним і використовується у багатьох дисциплінах. Услід за О.С. Кубряковою [33], у нашому дослідженні ми будемо розглядати *концепт* як втілення ментальних та психологічних ресурсів людської свідомості, як оперативну змістову одиницю пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи мови та мовної картини світу, що відображена в людській психіці. Зазначимо, що слід розмежовувати такі терміни

як *поняття*, *концепт* та *слово*. *Поняття* відображає найбільш загальні, сутнісні характеристики предмета чи явища, *концепт* же репрезентує одну чи декілька ознак, які не обов'язково є сутнісними, але є результатами когніції людини. Тобто, як зазначав М.М. Болдирев, *поняття* – це раціональний, логічно осмислений *концепт* [11, с. 24]. На думку цього ж ученого, *концепт* може бути вербалізований у мові *словом* [11, с. 28].

Емпірична база когнітивної лінгвістики є достатньо розробленою. Досліджено різнопланові за сферою функціонування концепти етики, динамічного світу, простору, інтелектуальної та емоційної діяльності людини, а також концепти культури (наприклад, російські концепти: *долг* – Т.В. Булигіна, О.Д. Шмельов [13], *память* – О.С. Кубрякова [31; 32], *любовь, счастье* – С.Г. Воркачов [19], *вопрос* – Н.К. Рябцева [45], *истина* – В.О. Лукін [37]; українські концепти *сумління, совість, шлях* – Т.В. Радзівєвська [41; 42], *гра* – В.Ф. Старко [52], *стен* – О.Є. Єфименко [26] тощо). Ґрунтовні дослідження процесів концептуалізації провели здійснили А. Вежицька [14], Ю.С. Степанов

[53], С.Г. Воркачов [18], К.Б. Рахіліна [44], та інші вчені, роботи яких друкуються у серії збірників «Логічний аналіз мови» [36].

У нашому дослідженні ми будемо розділяти поняття *культура* і концепт *культура* (ми використовуємо таку нотацію (термін В.Ф. Старка [52]): *культура* – явище позамовної дійсності, *культура* – концепт). Як суспільний феномен, *культура* була і залишається предметом численних досліджень у різних наукових сферах, зокрема, в культурології (М.І. Богословський [9], Ж. Бодрійяр [10], В.Г. Бабаков, В.М. Семенов [5]), філософії (А.І. Атоян [4], В.С. Біблер [8], В. Віндельбанд [15], В.С. Горський [22], Б.Л. Губман [23], Г. Зіммель [27], П. Козловски [28], В.О. Кутирев [34]), соціології (Н.В. Ботвіна [12], Г. Гачев [20], Е. Гелнер [21], І.А. Сайтарли [47]), психології (Дж. Берри, А. Пуртинга, М.Сигалл, П. Дасен [7], М. Воловікова, А. Трофимов А. [16], Д. Мацумото [40], Е.В. Соколов [51], Дж. Сторі [56], З. Фрейд [60], К. Хорни, Е. Фромм [61]). Сам же концепт *культура*, попри спроби його аналізу в лінгвістиці (В.О. Маслова [38], Ю. Степанов [53]), залишається актуальним об'єктом для дослідження в межах когнітивного підходу в мовознавстві. У нашій роботі з'ясуванню підлягає поняттєво-ціннісний та функціонально-семантичний потенціал концепту *культура*, який репрезентовано в сучасному україномовному газетному дискурсі. Дослідження здійснено на матеріалі 250 фрагментів газетних текстів, що структурно дорівнюють реченню і репрезентують концепт *культура*. Саме у реченні, на думку вчених [29; 50], найбільш повно розкриваються семантичні і синтаксичні функції його складників. Було використано такі періодичні видання: «Львівська газета» (ЛГ), «Дзеркало тижня» (ДТ), «День» (Д), «Кримська світлиця» (КС), «Українська правда» (УП), «Голос України» (ГУ), «Україна молода» (УМ), «Незалежний культурологічний часопис «І» («І»), «Час і події» (ЧіП), за період з 2000 до 2008 рр.

Як одне з базових понять суспільного життя, концепт *культура* є складним і багатомірним явищем україномовного публіцистичного дискурсу. Він поєднує у своєму значенні об'єктивне і суб'єктивне, соціальне та індивідуальне, включаючи у свій зміст показник цінностей як для окремої людини, так і для суспільства в цілому. Концепт *культура* реалізується в таких системах, як релігія, мистецтво, наука, філософія, ідеологія, політика, світогляд. Будучи концептом духовного життя українців, він співвідноситься з іншими концептами української мови, зокрема, з такими як *духовність*, *мораль*, *освіченість*, *національна ідентичність*. Наприклад: *Родина Шептицьких в усі часи визначалась високою духовністю, освіченістю та культурою* (ЧіП. – 2001. – № 142). *Так, все правильно, якби ця церква не підбурювала людей проти нашої України, проти нашої віри, культури, мови* (ЧіП. – 2006. – № 47). Особливе місце серед людських цінностей належить концепту *мова*, який, попри смисловий зв'язок із

концептом *культура*, не входить до змісту останнього, а корелює його. Про таке співвідношення свідчать приклади: *Церква може молитися про національне відродження, поширення української мови і культури* (ДТ. – 2007. – № 23). *Окрім того, 23 червня Олег Романчик матиме доповідь на тему: «Мова і культура як індикатори соціально-політичних процесів в Україні»* (ЧіП. – 2006. – № 25).

Використовуючи дані суміжних наук, зокрема, культурології та соціальної філософії, а також спираючись на словникові та енциклопедичні тлумачення, можемо окреслити обсяг значення концепту *культура*. Концепт *культура* вербалізується у слові *культура*. За даними етимологічного словника [25], українське слово *культура* є запозиченням з німецької мови, куди, у свою чергу, воно прийшло з латинської мови. Лат. *cultura* мало тлумачення «обробіток, догляд; землеробство; виховання, освіта, розвиток; поклоніння, шанування», воно етимологічно пов'язане з *colo* (лат.) «турбуюсь, шаную, поважаю; обробляю, вирощую». СУМ [49] подає п'ять тлумачень досліджуваного слова, які дозволяють говорити про обсяг семантичних ознак слова *культура*. Такими ознаками є (1) сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії, тобто рівень розвитку суспільства у певну епоху; те, що створюється для задоволення духовних потреб людини; (2) освіченість, вихованість; (3) рівень, ступінь досконалості якої-небудь галузі господарської або розумової діяльності. У нашому дослідженні ми не беремо до уваги (4) термінологічне використання лексеми *культура* у сільсько-господарській сфері, наприклад: *рослинні культури*, а також (5) біологічний термін, наприклад: *культура мікроорганізмів*. Ці ознаки входять до змісту поняття *культура* і не входять в об'єм концепту *культура*. Філософське тлумачення поняття *культура* акцентує увагу на активному процесі: *культура* розглядається, в першу чергу, як форма діяльності людей для репродукції і оновлення соціального буття [50, с. 343], як позачасове існування предметів та явищ [57, с. 51], а також результат діяльності людини [59, с. 113-114]. У філософії також підкреслюється антропологічна природа *культури* [23, с. 293]. Культурологія розглядає поняття *культура* як комплекс характерних інтелектуальних і емоційних рис суспільства, що включає в себе спосіб життя, правила людського буття, системи цінностей, традицій і вірувань [30, с. 171].

Українському концепту *культура* належить одне з основних місць при обговоренні певних проблем у сучасному економічному, політичному, суспільному та філософському дискурсах. Як зазначає А.А. Піскопель [39], зміст цього концепту може варіюватися від широкого розуміння концепту *культури* як суспільної системи (наприклад: *А.А. Кифішин доводить вторинність шумерської культури стосовно культури праукраїнської* (ГУ. –

2007. – 19 грудня)) до розуміння окремих «факторів культури»: промислова культура, телевізійна культура, політична культура та ін. Наприклад: *Україна – це, безперечно, частина європейського пейзажу, частина європейської політичної культури* (УМ. – 2007. – 17 листопада). *Але тільки у Львові, під час свята «Країна мрій», я відчув наскільки харизматичною постаттю на ниві української пісенної культури є ця людина (про Олега Скрипку)* (КС. – 2007. – № 42).

Наше дослідження базується на засадах когнітивного підходу, сутність якого полягає у «виявленні, поясненні і передбаченні процесів категоризації і концептуалізації, які явно чи не явно відображаються в мові і тому реконструюються у вигляді понятійної системи» [45, с. 72]. Відображення в людському мисленні типових зв'язків і відношень об'єктивної дійсності, тобто логічного змісту сутностей, відбувається, за свідченням В.Г. Адмоні [1, с. 103-104], за допомогою граматичних форм, утілених у логіко-граматичних типах речень. М.М. Раєвська відмічає, що «загальні властивості мови обумовлені логікою мислення і, у свою чергу, логічні схеми повсякденного мислення вбудовані в мову» [43, с. 30]. Саме розгляд логічних схем, на яких побудоване мислення людини, мотивує наше звернення до логічного аналізу мови. Логічний напрям у царині вивчення семантики речення, як правило, спирається на уявлення про логічну систему предикатів, розроблену ще в Античності. Отже, розглянемо семантико-синтаксичні та функціональні особливості сполучуваності концепту *культура* з предикатами в межах логіко-граматичного аспекту.

Як зазначав Г.В. Колшанський, «предикативна ознака характеризує суб'єкт у його якісному та діяльнісному існуванні. Поняття, яке виступає в ролі предикативної ознаки, може бути поняттям, яке відображає річ, якість, процес» [29, с. 145]. Подібної думки дотримується також Г.І. Володіна [17]. Ю.С. Степанов іде далі і визначає предикат як «частину речення, яка може бути охарактеризована з точки зору семантики та її універсальних категорій». Предикат – це логічна функція, яка може бути визначена у двох відношеннях: 1) за власною семантикою; 2) за предметною сферою можливих для неї термів, або імен [53, с. 354]. Для категоризації предикатів Ю.С. Степанов пропонує використовувати систему категорій, розроблену Аристотелем. Незважаючи на те, що філософські категорії Аристотеля у лінгвістичному ракурсі розглядалися здебільшого як еквіваленти терміна *частини мови*, в семіологічній граматиці вони можуть бути розглянуті як таксономія предикатів. Отже, можна назвати десять категорій предиката: сутність (субстанція), кількість, якість, відношення (співвідношення), де (місце), коли (час), положення, володіння (стан), дія, пасивність [53]. У лінгвістичному енциклопедичному словнику наводиться дещо модифікована версія категоризації семантичних типів предикатів:

- таксономічні предикати, які вказують на вхідження предмета до класу;

- реляційні предикати – вказують на відношення даного об'єкта до інших об'єктів;
- характеризуючі предикати – вказують на динамічні і статичні постійні і перехідні ознаки об'єкта. До характеризуючих предикатів можна віднести оцінні предикати та предикати часової і просторової локалізації [2].

У своїй класифікації О.М. Селіверстова запропонувала поділити предикати на дві класифікації: вертикальну і горизонтальну. До предикатів вертикальної класифікації належать предикати мислення, руху, знаходження у просторі, а до предикатів горизонтальної класифікації – предикати зі значенням дії, процесу, стану [48].

У статті ми робимо спробу застосувати класифікацію предикатів Аристотеля до сучасного газетного матеріалу. Зазначимо, що слово *культура* представляє концепт *культура* у сучасному україномовному газетному дискурсі.

Предикати, які репрезентують категорію сутності, вказують на співвіднесення концепту *культура* з іншими вимірами суспільного життя, наприклад: *Культура є дотаційною сферою, а туризм – прибутковою* (ЛГ. – 2006. – № 141). У межах цієї категорії концепт *культура* виступає у функції суб'єкта і може сполучатися з предикатами різних семантичних типів, утворюючи речення тотожності. У своїй більшості це предикати, до семантичного об'єму яких входять характеристики різного плану, експресивні авторської дефініції соціального явища, наприклад: *Культура – це не галузь, яка надає послуги для задоволення культурних і творчих потреб* («І». – 2000. – № 19). *Наша культура – це той самий чорнобильський ліс, що виріс на тоталітарному попелищі* (ЛГ. – 2005. – № 52). *Але культура – то явище більш загальне і глобальне, ніж поведінка людей у переповнених тролейбусах* (КС. – 2007. – № 6). Речення тотожності досліджувалися у лінгвістиці в працях М.В. Ломоносова, Ф.І. Буслаєва, О.О. Потебні, А.В. Добіаша, В.О. Богородицького, П.Ф. Фортунатова, О.О. Шахматова, О.М. Пешковського та інших дослідників. Ці дослідження стали основою для сучасних уявлень про реалізацію категорії тотожності в реченні. Уперше визначення речення тотожності дав О.О. Шахматов. Семантична тотожність суб'єкта і предиката (або підкреслене заперечення тотожності) може бути експлікована через логічні відношення, слово *культура* може функціонувати як предикат у реченні. У даному випадку він несе семантичну ознаку еталону оцінювання суспільних явищ, наприклад: *Важливо зрозуміти, що матеріальні досягнення це це не культура, навіть якщо вони й допомагають у розв'язанні проблеми вдосконалення суспільства* («І». – 2007. – № 46). *Корупція – це вже наша культура, вона «вишита» в сучасний менталітет української нації* (ЧіП. – 2007. – № 45). Експресивне забарвлення отримують предикати, виступаючи з суб'єктом, який вживається з означенням, наприклад: *Корумпована культура – це піар, рейтинги, нахабна брехня та посади, на яких відсиджуються колишні партійні*

функціонери й націонал-патріоти з печерним мисленням (ЛГ. – 2005. – № 30). *Офіційна культура за часів Кучми – це тоскний плач над тим, що в державі немає грошей на дотацію видавництвам* (ЛГ. – 2005. – № 30).

Схеми з предикатом кількості та співвідношення представлені в контексті з концептом *культура* невиразно, наприклад: *Врейти-реши українській владі лише 16 років, а українській культурі – кілька сотень, якщо не тисяч* (ЧіП. – 2007. – № 49). *Скільки народів – стільки культур* (ГУ. – 2007. – 25 грудня).

Схеми з предикатом якості вказують на оцінювання концепту *культура* з точки зору його окремих властивостей, наприклад: *Це, мабуть, означає, що у нас культура не корумпована, бо особливо там немає чим пожитись* (ЛГ. – 2005. – № 30). *Думаю, легких вирішень проблем глобалізації та культури немає, тому що культура небезпечна, як сказав Ніцше* (Д. – 2003. – № 117). *Селянська свідомість – БУДЕННА і ОБОРОННА (вона зростає). І їхня культура буденна. І їхня екорелігія закріпилася там, де не закріпилося християнство (екорелігія – це велика доколониальна традиція)* (Д. – 2001. – № 81).

Категорія предикату часу не знаходить свого відображення в контекстах із концептом *культура*, а категорія локалізованості (місця знаходження) представлена контекстами з еліптичними конструкціями та експресивною семантикою, наприклад: *Ви знаєте, мені завжди було прикро усвідомлювати, що культура у нас – на останньому місці* (УМ. – 2008. – 18 січня). *Отже, про культуру в Криму* (КС. – 2007. – № 6).

Особливістю вживання концепту *культура* з предикатом положення є те, що в публіцистичному дискурсі використовуються переважно дво- і тривалентні предикати, одновалентні трапляються значно рідше, наприклад: *культура розвивається, живе, функціонує*. Розглянемо приклади з ширшим контекстом: *Для того, щоб відроджувалася кримськотатарська культура, викладають мови, готують вихователів дошкільних закладів...* (ГУ. – 2007. – 01 листопада). *Яка культура за тобою стоїть?* (ЧіП. – 2007. – № 18).

Особливістю предикатів категорії володіння у контекстах з концептом *культура* є те, що цей концепт може усвідомлюватись як об'єкт володіння: *Кожна влада має таку культуру. За весь час помаранчевої революції та після неї ніхто й словом не обмовився про те, що українська література в небезпеці* (ЛГ. – 2005. – № 30). Також концепт *культура* може виступати в ролі суб'єкта володіння: *Тоді культура з її творчим потенціалом має політичний пріоритет і підтримується як політичним, так і економічним сектором суспільства* («І». – 2000. – № 19). *Кожна культура має щось цікаве, але особливо мені цікаві інструменти Океанії, а також музика балканських країн* (Д. – 2002. – № 63).

Категорія діяльності представлена найбільшою кількістю контекстів у газетному дискурсі. Для

контекстів цієї категорії особливим є те, що до їх семантичного обсягу може входити низка додаткових конотацій. Як зазначає Н.Д. Арутюнова, значення предиката може формуватися шляхом поділу подій на окремі динамічні фрагменти різного фазового об'єму [3, с. 43]. Семантична ознака активності / пасивності суб'єкта в межах категорії діяльності є визначальною для семантико-синтаксичної структури контекстної ситуації. Категорія активності / пасивності в лінгвістичних дослідженнях розглядається як «роль суб'єкта в реалізації події: виступає він безпосереднім каузатором тих змін, що виникають, чи ні» [6, с. 50]. Ф.С. Бацевич зазначає: «Прикметна відмінність висловлювань з агентивними та неагентивними дієслівними предикатами, що опирається на різну референтну віднесеність їх суб'єктів, дозволяє кваліфікувати приховану семантичну категорію, що лежить в основі цих відмінностей, як «самостійну усвідомлену дію (чи діяльність)» / «несамостійну неусвідомлену дію (буттєвий стан)» [6, с. 98]. Семантичну структуру предиката формують компоненти лексичного та синтаксичного планів. Об'єднання та функціонування цих елементів в одній семантичній зоні можна номінувати функціонально-семантичним полем. Розглянемо контекст, у якому концепт *культура* виступає у функції суб'єкта і сполучається з предикатами постійної позитивної динаміки, зростання: *культура стимулює, розвивається, підніметься, здолала*. Наприклад: *Проте ми можемо твердити, що українська культура здолала ці межі і розвинулась від чисто фольклорної до повноцінної на початку ХІХ ст.* («І». – 2003. – № 27). Контексти свідчать, що концепт *культура* належить до тих концептів, які позначають соціально активні явища. Підтвердженням соціальної активності виступають смислові компоненти «доцільність» та «цілеспрямованість», які характеризують наведені предикати. Ознака «цілеспрямованість» дії в семантиці предикатів передбачає націленість на об'єкт – суб'єкстанцію, яка змінюється під час дії, є її кінцевим результатом.

У межах категорії діяльності Ю.С. Степанов виділяє під категорію «статичність» [54]. Концепт *культура* сполучається з предикатами цієї підкатегорії, які мають семантику статичного знаходження на певному етапі розвитку або позначення певної соціальної ролі концепту *культура* в суспільстві: *культура домінує, сидить, охоплює богему, займається дослідженням, спирається на владу, відображає*. Наприклад: *Там, де культура спирається на владу, ринок, релігію чи мораль, вона занепадає* (ЛГ. – 2005. – № 57). *В інших вузах працює закон великих чисел, слов'янська культура домінує* (ГУ. – 2007. – 01 листопада). Аналізовані предикати виділяються своєю часовою ознакою «статичність». Суб'єкт стану (концепт *культура*) здебільшого фігурує як носій ознаки, засвідчуючи такою функціональністю своє інактивне начало: протікання чи підтримка стану цілком визначаються зовнішньою щодо суб'єкта силою. Тому станові та процесуальні

предикатні ознаки майже не розрізняються за характером суб'єктної синтаксеми. Пасивність суб'єктів у даному разі зумовлена наявністю сем «нецілеспрямованість», «некерованість» та «недоцільність». У результаті ці суб'єкти завжди зорієнтовані на предикат, визначаючи цим його функційну самодостатність. У межах станової та процесуальної ознак предикати можуть мати експресивне забарвлення, вказувати на критичний стан культури як явища, якому загрожує небезпека: *стоїть на межі знищення, вижила під час воєн, знову опиниться на задвірках бюджету, не помре. **Культура** вижила під час воєн, окупації, геноциду, етноциду, лінгвоциду* (ЧіП. – 2007. – № 49).

Наведений вище аналіз контекстуального сполучення предикатів з концептом *культура* свідчить, що *культура* можна тлумачити як самодостатнє персоніфіковане явище, яке не керується зі сторони. Активні предикати вказують також на антропоцентричні риси концепту *культура*, імпліцитно пов'язуючи його з діяльністю людини, наприклад: ***Культура** стимулює проактивність і незалежність громадян і не повинна ігнорувати запити різних соціальних груп із різними рівнем зайнятості* («І». – 2000. – № 19).

У сполученні з наведеними предикатами концепт *культура* може виступати разом з означеннями національної належності, ознаки, наприклад: *слов'янська культура, російська культура, українська культура, національна культура, гурдзьська культура* або з підкреслено посесивним контекстом: *культура середнього слухача, культура народу, культура тих, хто їздить джипами*. У предикати діяльності домінують у контекстах, що описують ситуації, у яких концепт *культура* несе семантичні ознаки суспільної цінності, надбання нації, або морально-виховної оцінки дій людей. Слід зауважити, що динамічний характер концепту *культура* можна передати не тільки через предикати, а й шляхом віддієслівних іменників: *розвиток, становлення, формування* та ін. Наприклад, всі **прориви української культури в європейській простір здійснювалися і здійснюються в цілковито партизанський спосіб... (КС. – 2007. – № 14). *А тим більше, коли мова заходить про **розуміння** української культури як системи збереження ідентичності* (УМ. – 2007. – 21 листопада).**

Семантичні позначення ситуацій, у яких дії спрямовані на концепт *культура*, можна розподілити на декілька семантичних типів. Типовими є конструкції, в яких концепт *культура* сполучається з предикатом дії, виступаючи в ролі пацієнта. Агенсом у таких контекстах можуть виступати люди, певні класи, народи, суспільні організації, які виконують певні дії над пацієнсом, сполучаючись із предикатами *рухати, творити, формувати, ліпити*. Загальний характер концепту *культура*, який виступає у ролі об'єкта дії, можна визначити як неволонтаривний, позбавлений смислів цілеспрямованості, усвідомлення, добровільності, зусилля, про що свідчать приклади: *І якщо є*

проекти, які рухають культуру далі, – перспективні, які вчать тих, хто йде за нами, якщо вони ронять благодатні зерна, то потрібно вирізнути їх і не ставити перепон (ЛГ. – 2000. – № 104). *Прагнучи знайти і закріпити більшому міцний статус у суспільстві, молодь створює власну культуру, власну систему цінностей, альтернативну домінантній культурі ...* («І». – 2007. – № 46). *Щоправда, їх дуже мало, вони виглядають радше диваками, ніж людьми, котрі систематично вкладають у свою культуру, у своє майбутнє* (ЛГ. – 2007. – № 48).

Для підкреслення зв'язку культурних надбань з матеріальним світом і, в першу чергу, з економічними умовами використовують вислови: *знайти гроші на культуру, асигнувати на культуру, вкладати у культуру*. Розглянемо більш детальні приклади: *Я не кажу про те, щоб обкладати новими податками бізнесменів, натомість знайти розумний підхід, щоб також знайти гроші на культуру й освіту* (ЛГ. – 2005. – № 200).

Крім того, ідея збереження культури втілюється в ряді контекстів із сполученням концепту *культура* з такими предикатами: *культуру – потрібно захищати, берегти, культуру можна підтримувати, відродити*. Приклади таких контекстів: *Тобто зараз, я думаю, є розуміння того, що культуру необхідно підтримувати* (ЧіП. – 2008. – № 4). *Щоправда, їх дуже мало, вони виглядають радше диваками, ніж людьми, котрі систематично вкладають у свою культуру, у своє майбутнє* (ЛГ. – 2007. – № 48).

Діаметрально протилежною є діяльність, направлена проти культури: *знищувати культуру, ігнорувати культуру*, наприклад: *Афіни, які свого часу були колицкою могутньої стародавньої культури, потерпають від того, що сучасні столичні греки культуру ігнорують* (УМ. – 2008. – 26 січня). *Але коли починаєш глибше занурюватися в історію, то усвідомлюєш, що культуру нашого народу нищили свідомо і цілеспрямовано, тому так і вийшло* (УМ. – 2007. – 26 жовтня).

Концепт *культура* разом із предикатами типу *представляти, виставляти, репрезентувати, символізувати, пропандувати* може бути використаний для семантичного позначення ситуацій, які відображають здійснення передачі культурного досвіду на міжетнічному рівні, наприклад: *Український митець не мав гідної постави репрезентувати культуру державного народу, а тому змушений був тягнути важкого й обридлого воза національного обов'язку* («І». – 2000. – № 26).

Словом *культура* може позначати об'єкт рецепції і пізнання: *культуру можна вивчати, пізнавати, розуміти, знати, цікавитися, усвідомлювати*. Розглянемо на прикладі речення: *У цьому контексті культуру вже недостатньо розуміти так, як це робила попередня гуманітарна думка ...* («І». – 2002. – № 25). *Я дозволю собі зачитувати для вас децицію зі своєї статті 1987 року «Чи усвідомлюємо національну культуру як цілісність?» (...)* (Д. – 2006. – № 215).

Окремо слід розглянути сполучення слова *культура* (яке є засобом позначення концепту *культура*) з модальними предикатами заборони, дозволу та поради, які надають контекстам морально-етичного та оцінного змісту: *треба, повинні, не можна, варто, потрібно, слід*. У широких контекстах: *Не можна керувати культурою з кабінету, культуру треба плекати в нас самих* (ЛГ. – 2006. – № 141). *Але американську культуру таки варто відчувати* (ЧіП. – 2007. – № 7). *Потрібно захищати справжню культуру від людини і водночас людину від мутнуватої культури* (ЛГ. – 2005. – № 57). Предикати з волюнтаривною семантикою є характерними для контекстів з концептом *культура* в ролі агенса. *Українська культура взагалі воліє жити в міфах, тому що міф не передбачає додаткової джерельної роботи* (ЧіП. – 2006. – № 38).

Предикати зі значенням нестачі (*не вистачає, бракує, не розвинена*) несуть у собі розуміння культури в її моральному значенні, як синоніма вихованості, наприклад: *Розумієте, цієї самої культури нам не вистачає на елементарному побутовому рівні* (УМ. – 2007. – 23 грудня). *За словами прем'єра, некоректні висловлювання представників «Газпрому» свідчать лише про їхню недостатню культуру* (УП. – 2006. – 4 січня). Із тим же значенням може вживатися предикат *показувати*: *Це добрі готелі, ресторани, гіді, автостоянки і навіть добрі посмішки наших громадян, які показують свою культуру* (ЛГ. – 2006. – № 141). *Якщо в неділю свою культуру та повагу до українців повною мірою показав*

спеціалізований «Беркут», який чобітьми вдавлював у землю українських патріотів, то вчора «звितягну» справу міліції продовжила судова система (УМ. – 2007. – 6 грудня).

Отже, у сучасній публіцистиці концепт *культура* вживається в ролі агенса з предикатами дії або як об'єкт дії людей, суспільства, організацій. Проаналізовані контексти дають змогу говорити, що в українській публіцистиці помітна тенденція до двох видів протиставлення предикатних схем з суб'єктною домінацією схем з предикатною домінацією: активність протиставляється пасивності (*культура стимулює, розвивається, підніметься, охоплює, спирається на владу, несе в собі проти сприймати, опанувати, відродити культуру*); положення протиставляються стану (*про культуру говорять, цікавляться, сприймають, нищать проти культура не має шансів*).

Предикатам, які характеризують суб'єкт, вказуючи на його динамічні і статичні, постійні та перехідні ознаки, належить провідне місце серед контекстів з концептом *культура*. Категорії предикатів, розроблені Аристотелем, не відображені повною мірою в контекстах із концептом *культура* в сучасній українській пресі. Так, зокрема, категорія часу не представлена взагалі, а категорії з предикатами кількості, якості, співвідношення, положення не є типовими для контекстів з концептом *культура*.

Перспективним, на наш погляд, є детальне вивчення концепту *культура* в ролі суб'єкта дії та дослідження суб'єктно-предикатних зв'язків цього концепту в межах логічного аналізу мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адмони В.Г. Введение в синтаксис современного немецкого языка. – М.: Издательство литературы на иностранных языках, 1955. – 397 с.
2. Арутюнова Н.Д. Предикат // Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – С. 392.
3. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
4. Атоян А. И. Истоки и начала философской культуры: В 2 ч. / Луганская академия внутренних дел им. 10-летия независимости Украины. – Луганск: РИО ЛАВД, 2002. – 358 с.
5. Бабаков В.Г., Семенов В.М. Национальное сознание и национальная культура (методологические проблемы) / РАН; Институт философии. – М., 1996. – 70 с.
6. Бацевич Ф.С. Функционально-ономасиологическое исследование глагольной лексики // Бацевич Ф.С., Космеда Т.А. Очерки по функциональной лексикологии. – Львов: Світ, 1997. – С. 6-208.
7. Берри Дж., Пуртинга А., Сигалл М., Дасен П. Кросс-культурная психология. Исследования и применение: пер. с англ. – Х.: Гуманитарный центр, 2007. – 560 с.
8. Библер В.С. На гранях логики культуры: Книга избранных очерков. – М.: Русское феноменологическое общество, 1997. – 440 с.
9. Богославский М.И. Парадоксы культуры XX столетия: Сб. статей. – Х.: Харьковская государственная академия культуры, 2000. – 218 с.
10. Бодрийяр Ж. Общество потребления: Его мифы и структуры: пер. с фр. – М.: Республика; Культурная революция, 2006. – 269 с.
11. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика. – Тамбов: Изд-во ТГУ, 2000. – 112 с.
12. Ботвина Н.В. Міжнародні культурні традиції: мова та етика ділового спілкування. – К.: АртЕк, 2000. – 190 с.
13. Булыгина Т.В., Шмелев А.Д. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики). – М.: Языки русской культуры, 1997. – 269 с.
14. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. – М.: Русские словари, 1996. – 416 с.
15. Виндельбанд В. Философия культуры: избранное / РАН; Институт научной информации по общественным наукам. – М., 1994. – 350с.
16. Воловикова М., Трофимов А. Возвращение к себе (психология, символ, культура) / РАН; Институт психологии. – М.: Товарищество российских книгоиздателей, 1995. – 191 с.
17. Володина Г.И. Описание семантических классов предикатов в целях преподавания русского языка как неродного. – М.: МГУ, 1989. – 128 с.

18. Воркачев С.Г. Культурный концепт и значение // Труды Кубанского государственного технологического университета. Сер. Гуманитарные науки. Т. 17, вып. 2. – Краснодар, 2003. – С. 268-276.
19. Воркачев С.Г. Сопоставительная этносемантика телеономных концептов «любовь» и «счастье». – Волгоград: Перемена, 2003. – 164 с.
20. Гачев Г. Национальные образы мира: Космо-Психо-Логос. – М.: Изд. группа «Прогресс» – «Культура», 1995. – 480 с.
21. Гелнер Е. Розум і культура: історична роль раціональності та раціоналізму: Пер. с англ. – Х.: Акта, 2004. – 298 с.
22. Горський В.С. Філософія в українській культурі: (методологія та історія): Філософ. нариси. – К.: Центр практичної філософії, 2001. – 235 с.
23. Губман Б.Л. Современная философия культуры. – М.: РОССПЭН, 2005. – 536 с.
24. Демьянков В.З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода // Вопросы языкознания. – 1994. – № 4. – С. 17-33.
25. Етимологічний словник української мови: В 7 т. – К.: Наукова думка, 1983. – Т. 3. – 552 с.
26. Єфименко О.С. Концепт «степ» в українській мові: словникова, текстова і психолінгвістична парадигма: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Х., 2005. – 19 с.
27. Зиммель Г. Избранное: В 2 т. – М.: Юристъ, 1996. – Т. 1: Философия культуры. – 671 с.
28. Козловски П. Культура постмодерна: Пер. с нем. – М.: Республіка, 1997. – 240 с.
29. Колшанский Г.В. Логика и структура языка. – М.: Комкнига, 2005. – 239 с.
30. Корінний Н.М., Шевченко В.Ф. Короткий енциклопедичний словник з культури. – К.: Україна, 2003. – 384 с.
31. Кубрякова Е.С. Об одном фрагменте концептуального анализа слова «память» // Логический анализ языка. Культурные концепты. – М.: Наука, 1991. – С. 85-91.
32. Кубрякова Е.С. Язык и знание. На пути получения знания о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. – М.: Языки славянской культуры. – 2004. – 560 с.
33. Кубрякова Е.С., Демьянков В.З., Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г. Краткий словарь когнитивных терминов. – М.: Изд-во МГУ, 1997. – 245 с.
34. Кутырев В.А. Культура и технология: борьба миров. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 239 с.
35. Лакофф Дж. Мышление в зеркале классификаторов // Новое в зарубежной лингвистике. Выпуск XXIII Когнитивные аспекты языка. – М.: Прогресс, 1988. – С. 12-51.
36. Логический анализ языка. Культурные концепты. – М.: Наука, 1991. – 234 с.
37. Лукин В.А. Концепт ИСТИНЫ и слово ИСТИНА в русском языке (опыт концептуального анализа рационального и иррационального в языке) // Вопросы языкознания. – 1993. – № 4. – С. 63-86.
38. Маслова В.А. Лингвокультурология: Учеб. пособие. – М.: Академия, 2001. – 208 с.
39. Пископелль А.А. Концепт культуры в контексте теорий постиндустриализма и неоглобализма // Этнометодология: проблемы, подходы, концепции». – М.: Российский НИИ культурного и природного наследия, 2004. – Вып. 10. – С. 87-98.
40. Психология и культура / Под ред. Д. Мацумото: Пер. с англ. – СПб.; М.: Нижний Новгород; Воронеж; Ростов н/Д; Питер, 2003. – 717 с.
41. Радзівська Т.В. Концепт *шляху* в українській мові: поєднання ідей простору і руху // Мовознавство. – 1997. – № 4-5. – С. 17-26.
42. Радзівська Т.В. *Сумління і совість* крізь призму української мови // Мовознавство. – 1999. – № 1. – С. 31-39.
43. Раевская М.М. Язык в ментальном пространстве: к проблеме понимания национальной логики мышления // Вестник Московского университета. – 2006. – Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – № 1. – С. 27-41.
44. Рахилина Е.Б. Когнитивный анализ предметных имен. Семантика и сочетаемость. – М.: Русские словари, 2000. – 416 с.
45. Рябцева Н.К. «Вопрос»: прототипическое значение концепта // Логический анализ языка. Культурные концепты. – М.: Наука, 1991. – С. 72-77.
46. Рябцева Н.К. Язык и естественный интеллект. – М.: Academia, 2005. – 640 с.
47. Сайтарли І.А. Культура міжособистісних стосунків: навч. посіб. – К.: Академвидав, 2007. – 240 с.
48. Селиверстова О.Н. Контрастивная синтаксическая семантика. Опыт описания. – М.: Наука, 1990. – 150 с.
49. Словник української мови. В 11 т. – К.: Наукова думка, 1973. – Т. 4. – 840 с.
50. Современный философский словарь / Под общ. редакцией В.Е. Кемерово. – М.: Академический проект, 2004. – 864 с.
51. Соколов Э.В. Введение в психоанализ. Социокультурный аспект. – СПб.: Лань, 1998. – 320 с.
52. Старко В.Ф. Концепт ГРА в контексті слов'янських і германських культур (на матеріалі української, російської, англійської та німецької мов): Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15 / Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2004. – 250 с.
53. Степанов Ю.С. Имена. Предикаты. Предложения. Семилогическая грамматика. – М. – Наука. – 1981. – 360 с.
54. Степанов Ю.С. К универсальной классификации предикатов // Известия АН СССР СЛЯ. – 1980. – Т. 39. – № 4. – С. 311-323.
55. Степанов Ю.С. Константы: словарь русской культуры. – М.: Академический Проект, 2004. – 991 с.
56. Сторі Дж. Теорія культури та масова культура: Вступний курс: Пер. з англ. – Х.: Акта, 2005. – 360 с.
57. Уайт Л. Избранное: Эволюция культуры. – М.: РОССПЭН, 2004. – 1064 с.
58. Филлмор Ч. Основные проблемы лексической семантики // Зарубежная лингвистика II / Общ. ред. В.А. Звегинцева, Б.А. Успенского, Б.Ю. Городецкого. – М.: Прогресс, 1999. – С. 303-351.
59. Філософський енциклопедичний словник / Гол. редколегії В.І. Шинкарук. – К.: Абрис, 2002. – 724 с.
60. Фрейд З. Психоанализ и культура. Леонардо да Винчи. – СПб.: Алетейя, 1997. – 296 с.
61. Хорни К., Фромм Э. Психоанализ и культура: Изб. труды. – М.: Юристъ, 1995. – 623 с.

Рецензенти: д.філол.н., професор Белехова Л.І.,
д.філол.н., професор Радзівська Т.В.